

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Anneleri ile Ceza İnfaz Kurumlarında Kalan 0-6 Yaş Çocukların Yaşam Koşullarının ve Deneyimlerinin Annelerinin Bakış Açısıyla Araştırılması

Exploring the Experiences and the Living Conditions of 0-6 Years Old Children Co-Residing with Their Incarcerated Mothers from Their Mothers' Perspective

Ceyda ÇENGELKÖYLÜ¹, Özden BADEMCİ², Dilek ÇELİK³, Esmâ Figen KARADAYI⁴

ÖZ

Erken çocukluk döneminde anneleriyle birlikte ceza infaz kurumunda kalan çocukların olumsuz yaşam koşullarının ve örseleyici deneyimlerinin çocukların gelişimleri üzerindeki kalıcı etkileri bilinmektedir. Türkiye’de 7 kadın ceza infaz kurumunda 0-6 yaş aralığında çocuklarıyla kalan annelerin, anne-çocuk ilişkilerini desteklemek amacıyla psikososyal müdahale programı gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın nitel verilerini 68 anne ve 70 çocuk ile yürütülen grup çalışmaları sırasında annelerin paylaşımlarının yazılı kayıtlarını içeren dökümanların fenomenolojik analizi oluşturmaktadır. Analizler sonucunda “çocuklar açısından cezaevinin örseleyici fiziksel koşulları ve sosyokültürel ortamı”, “cezaevinde anne olmak: suçluluk, yetersizlik”, “cezaevi şartlarında büyümek” ve annelerden çocuklarında devam eden “kuşaklararası şiddet kısır döngüsü” temalarına ulaşılmıştır. Annelerin anlatıları ceza infaz kurumlarının örseleyici fiziki ve sosyal koşulları ile bu koşulların çocukların gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları ceza infaz kurumunda annesinin yanında kalan çocukların koşullarının ivedilikle ele alınmasını ve çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak her çocuk için kapsamlı bir bireysel değerlendirme yapılması, hamileler ve çocuk sahibi olanlar için gözaltı tedbirleri veya farklı uygulamaların tercih edilmesi gerekliliğine dikkati çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Ceza infaz kurumunda annelik, anne çocuk ilişkisi, müdahale programı

ABSTRACT

It is known that during early childhood the traumatic living conditions and experiences of children who stay in the prison with their mothers have lasting effects on the development of children. A psychosocial intervention program was implemented in seven womens' prisons in Turkey by a non-governmental organization in order to support mothers' relationships with their children between the ages of 0-6 whom stayed with them in prison. The qualitative data of the research consists of the phenomenological analysis of the documents containing the written records of the mothers' narratives during the group sharings carried out with 68 mothers and 70 children. As a result of the analyzes, the themes of "the traumatic physical conditions and socio-cultural environment of the prison for children", "being a mother in prison: guilt, inadequacy", "growing up in prison conditions" and "vicious circle of transgenerational violence" passed from mothers to their children have been reached. The narratives of mothers clearly reveal the traumatic physical and social conditions

¹Uzm.Psk.,
cdemirbasoglu@yahoo.com
0000-0001-5535-5106

²Doç.Dr., Maltepe Üniversitesi
ozdenbademci@maltepe.edu.tr
0000-0002-6116-1786

³Yrd. Doç. Dr., Doğu Akdeniz
Üniversitesi
dilek.celik@emu.edu.tr
0000-0003-3030-6660

⁴Doç.Dr., Maltepe Üniversitesi
figenkaradayi@maltepe.edu.tr
0000-0001-9530-3749

Başvuru: 01.03.2022
Kabul: 07.10.2022

Atıf:
Çengelköylü, C., Bademci, Ö., Çelik
D. ve Karadayı F. (2022). Anneleri ile
ceza infaz kurumlarında kalan 0-6 yaş
çocukların yaşam koşullarının ve
deneyimlerinin annelerinin bakış
açısıyla araştırılması. *Toplum ve
Sosyal Hizmet*, 33(4), 1161-1182.
DOI: 10.33417/ tsh.1081422

of prisons and the negative effects of these conditions on the development of children. The results of the research draw attention to the necessity of urgently addressing the conditions of children staying with their mothers in prisons, making a comprehensive individual assessment for each child, taking into account the best interests of the child, and preferring detention measures or different practices for pregnant women and those who have children.

Keywords: *Incarcerated mothering; mother-child relationship; Intervention Program*

GİRİŞ

Ceza infaz kurumlarında anneleri ile kalan çocukların durumları ve yaşam koşulları açısından uluslararası alanyazın incelendiğinde bu alanda çocukların gelişimine katkıda bulunacak uygulama ve çalışmaların sınırlı olduğu ve çocukların durumu ile ilgili kararlar konusunda görüş birliğine varılamadığı görülmektedir. Bu araştırmada anneleri ile birlikte ceza infaz kurumlarının zorlayıcı şartlarında yaşayan ve temel haklarından mahrum büyüyen çocukların deneyimlerinin ve yaşam koşullarının mahkûm annelerinin gözünden ortaya konulması amaçlanmıştır. Türkiye’de, annesi hükümlü veya tutuklu olan 0-6 yaş grubu çocuklar; kendilerine bakabilecek yakınları olmadığı takdirde ceza infaz kurumunda anneleriyle kalmakta, annelerinin reddetmesi durumunda ise devlet korumasına alınmaktadır. Annelerinin yanında 6 yaşına kadar kalan çocuklar, daha sonra annelerinden ayrılmak zorunda kalarak, yaşamlarına Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı kurumlarda devam etmektedir (Adalet Bakanlığı, 2013).

Türkiye’de Ceza infaz kurumunda kalan 0-6 yaş arası çocukların sayısında yıllar içerisinde artış olduğu ifade edilmektedir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün 14 Kasım 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu verilerine göre, 2018 yılı itibariyle ceza infaz kurumlarında 743 çocuğun annesiyle beraber kaldığı, bu çocukların 543’ünün 0-3 yaş, 200’ünün de 4-6 yaş grubunda yer aldığı, 0-3 yaş arası 543 bebekten 37’sinin ise 6 aydan daha küçük olduğu belirtilmiştir (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Meclis İnsan Hakları Komisyonu, 2018). 2021 yılında ise korona virüs küresel salgını nedeniyle infaz sisteminde yapılan düzenlemelerle ceza infaz kurumlarında kalan tutuklu/hükümlü nüfusunun genel olarak azaldığı ve annesiyle birlikte cezaevinde bulunan çocuk sayısının toplam 345 olduğu görülmektedir (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2021).

Ceza infaz kurumlarında kalan çocuklu kadınlar konusu önemli olmasına rağmen tartışmalı bir durum olduğu için uluslararası standartlarının bulunmadığı da ifade edilmektedir (Alejos, Brett & Zermatten, 2005). Ülkeler, çocukların annelerinin yanında ceza infaz kurumunda kalmaları için uygun yaş aralığı konusunda bir görüş birliğine sahip değildir. Ülkelerin çoğunluğunun, çocukların ceza infaz kurumunda kalma süresi için yaş sınırlamaları belirlediği, ancak bu sınırların ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Quaker Birleşmiş Milletler Ofisi’nin (Quaker United Nations Office-QUNO) 2005’te Birleşmiş Milletler Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırmasına sunduğu cezaevinde anneleriyle birlikte yaşayan bebeklere ve küçük çocuklara yönelik şiddet verilerine göre emzirme dönemi gibi farklı dönemler için ek belirleyici karar mekanizmaları kullanılmaktadır. Küba ve İrlanda sadece 1 yaşın altındaki; İsveç ve Malta 1 yaşa kadar, Etiyopya, Nijerya, Japonya, Güney Kore ve İngiltere 18 aya kadar; Finlandiya 2 yaşa kadar; Danimarka, Almanya, Belçika, Hong Kong, Bahreyn, İsviçre, Yunanistan, Portekiz ve İtalya 3 yaşa kadar; Kenya ve Kanada 4 yaşa kadar; Avusturya çocuklar hazırlık sınıfına başlayana kadar; Avusturalya 5 yaşa kadar; Bangladeş, Bolivya,

Pakistan, İspanya, Kamboçya, Fiji, Meksika ve Türkiye ise 6 yaşa kadar çocukların annelerinin yanında ceza infaz kurumunda kalabilmesine izin vermektedir (Artar, 2012).

Ceza infaz kurumunda anneleriyle birlikte kalmakta olan çocuklara ilişkin uluslararası uygulama farklılıkları, ulusal düzenlemelerdeki belirsizlikler, çocuğun ceza infaz kurumuna kabul edilmesi için gereken şartlar ve hapsedilen annelerle yaşayan çocuklara sunulan imkanlarla ilgili uygulama ilkelerinin olmayışının çocukların “kurumsal görünmezliğine” neden olduğu vurgulanmaktadır (Pösö vd., 2010).

Tutukluluk deneyimi, yaşamı sürdürebilmeyi, sağlığı, gelişimi, psikolojik ve duygusal olarak iyi olma halini olumsuz etkileyen önemli bir yaşam olayıdır (Alejos, 2005). Ancak özgürlüğünden yoksun bırakılmış bir bireyin duyduğu endişe ve zorlanma durumunun ceza infaz kurumunda hamile olan veya çocuğunu yanında kalan anne mahkûmlar için çok daha karmaşık olacağı ifade edilebilir (Alejos, Brett & Zermatten, 2005).Eşitlikçi düşünceye göre erkekler için de geçerli olan bu sorunlar genelde kadınlar için daha çok söz konusu olduğundan, çocuk bakımından çoğunlukla sorumlu olan kadınlar erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde anksiyete yaşamaktadır (Adler, 2007).

Bir çocuğun annesinin yanında olsa da, ceza infaz kurumu şartlarında yaşayarak, annesine ait olan cezayı ödemek zorunda bırakılması kabul edilemez olmakla birlikte, annesinden ayrılmasının ya da çocuğa dışarıda bakacak kimse olmamasının verebileceği zararlar da durum hakkında çelişkiler ortaya koymaktadır (Artar, 2012). Özgürlüğünden yoksun bırakılma, aynı zamanda bir anne olan mahkûm kadınla birlikte, çocuklarını ve çocuklarına bakım verenleri de etkilemektedir. Tutuklu/hükümlü bir ebeveynine sahip olan çocukların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan; fiziksel, sosyal, eğitsel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanması açısından dezavantajlı oldukları, sosyoekonomik risk faktörlerine, şiddete ve istismara maruz kalma oranının akranlarına göre yüksek olduğu gözlenmektedir (Phillips vd., 2004). Ebeveyni ceza infaz kurumundaki çocuklar, dezavantajlı diğer çocukların yaşadığı gibi ayrımcılık, sosyal dışlanma ve yoksulluk riskiyle de karşı karşıya kalmaktadır (Murray, 2007). Ayrıca, ceza infaz kurumu ortamının çocuklarda istismara maruz kalma, olumsuz şartlara bağlı hastalıklar ve stres bozukluğu gibi riskleri de beraberinde getirdiği bilinmektedir (Linonge-Fontebo ve Rabe, 2015). Kamerun, Mozambik, Uganda ve Zimbabve gibi ülkelerde hamile mahkûmlara sunulan ortamın hem Birleşmiş Milletler hem de çocuk gelişimi uzmanları tarafından çizilen örnek profilden çok uzak olduğu ortaya konmuştur. Anne adayı olan mahkûmların iyileştirilmiş hücre koşulları, hijyen sorunları, temiz hava, uygun besinin sağlanması ve egzersiz imkanlarına erişim gibi belli spesifik ihtiyaçlara sahip olması, bu mahkûmların ceza infaz kurumu yönetimlerine zorluk çıkardığı rapor edilmekte, bu imkanların da çoğunlukla sağlanamadığı, hatta bazı Afrika ülkelerinde hamile mahkûmların doğumlarını kendi hücrelerinde gerçekleştirdiği bilinmektedir. Güney Afrika'da ise, hamile mahkûmların ihtiyaç duyduğu şartlar sağlanmasa dahi, hamileliğin yedinci ayından itibaren, gerekli medikal önlemlerin alınması adına mahkûmların ceza infaz kurumuna bağlı revir bölümüne transferleri gerçekleştirilmektedir (Linonge-Fontebo ve Rabe, 2015).

Cezaevi Kreşleri

Cezaevi kreşleri, oyuncak odaları, aydınlık duvarlar ve dış oyun alanları da dahil olmak üzere çocuk sağlığı ve gelişimini destekleyen koşullarıyla kurumun diğer alanlarından ayrılmış bölümlerdir (Quan, 2017). Ülkelere ve eyaletlere göre değişmekle birlikte cezaevi kreşleri programlarından yararlanmak için şiddet suçları veya çocuğa karşı bir suç işlememiş olmak (Goshin, Byrne & Henninger, 2014) ve kreş programından yararlanmaya devam etmek için mükerrerlik riskini azaltmak ve annelerin gelişimine yardımcı olmak için tasarlanmış ebeveynlik, madde bağımlılığı tedavisi, danışmanlık, yaşam becerileri eğitimi gibi eğitimlere katılım sağlamaları gerekmektedir (Warner, 2015).

Ceza infaz kurumu kreşlerine yönelik çalışmalar sonucunda, Luther ve Gregson'ın (2011), aktardığı üzere çocukların mahkûm anneleriyle kuvvetli bağlar kurabildiği ve eğitimlerin etkisiyle ebeveynlik konusunda pozitif adımlar atılabildiği gösterilmiştir. Goshin, Byrne & Henninger (2014) tarafından yapılan bir çalışma cezaevi kreşlerinde kalan annelerin mükerrerlik oranının kreş deneyimi olmayan kadınlara kıyasla daha düşük olduğunu (%13,7 vs %45), hapisaneye geri dönen kadınların çoğunluğunun, bir suç işlemekten ziyade şartlı tahliye ihlallerinden kaynaklandığını ortaya koymuş, mükerrerlik oranındaki düşüşün anne ile bebek arasındaki güvenli bağlanma ile açıklanabileceğini belirtmiştir.

Çocukların gelişimsel bilgileri açısından değerlendirildiğinde, Goshin ve diğerleri tarafından yapılan bir çalışmada (2014), cezaevi kreşlerinde anneleriyle kalan çocuklarla anneleri cezaevinde olup kurum bakımı altında olan çocuklar gelişim özellikleri açısından karşılaştırılmış ve cezaevleri kreşlerinde anneleriyle kalan çocukların annelerinden ayrı kurum bakımında olan çocuklara kıyasla daha az davranış problemi sergilediği, dikkat problemlerinin daha az olduğu gözlenmiştir.

Pozitif sonuçlarına rağmen, ceza infaz kurumu kreşlerinin sağlıklı anne-çocuk ilişkisini sağlama konusunda sorunları da bulunduğu aşikârdır. Örnek vermek gerekirse, anne ve çocuk arasındaki hiyerarşiye bağlı karar verme ve kararı uygulama pozisyonu ceza infaz kurumu kreşlerinde mümkün olmamaktadır. Annelerin sınırlı yetkiye sahip olmalarından kaynaklı etkilerinin de sınırlanması durumu, anneler tarafından da fark edilerek memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Çocuklarının yiyeceği yemek miktarından, kaldığı yerlerin düzenine kadar her şeyin önceden belirlenmiş yönetmelikler doğrultusunda gerçekleştirilmesi, anne-çocuk ilişkisinde anne rolünün işlevsiz kalmasına neden olabilir. Ayrıca, ev ile aile kavramlarının oluşmasını yönelik sorunlar yaşandığı da gözlenmiştir. Bu sorunlar evin neresi olduğu ya da aile bireylerinin kimler olduğunun ceza infaz kurumu koşullarında doğru sınırlarla belirlenememesine yöneliktir ve sistemin aksaklıklarının yarattığı problemleri çözme konusunda yönetmeliklerin yardımcı olduğu söylenemez. Sistem gereği temelleri havada kalan bu kavramlar; fiziksel alanların düzenlenmesinin

yasaklanması, yetiştirme merkezlerindeki sosyalleşme günlerinin engellenmesi gibi uygulamalarla çok daha katı hale getirilmiştir (Luther & Gregson, 2011).

Ceza İnfaz Kurumunda Anne Olmak

Uluslararası istatistikler, ceza infaz kurumlarındaki kadınların yaklaşık %80'inin cezaevi dışında, çoğunluğu 10 yaşından küçük çocukları olduğunu ortaya koymaktadır (Dünkel vd., 2019). Toplumsal cinsiyet rolleri neticesinde anneliğin, özverili, namuslu ve erdemli olma ile özdeşleştirildiği ve anneliğin kadınlar üzerinde baskın kültürel beklentiler yarattığı göz önünde bulundurulduğunda (Easterling vd., 2019), mahkûm anne olmanın, hem ceza infaz kurumlarının yapısal özellikleri hem de annelerin yaşadıkları sosyal damgalanma nedeniyle bu kültürel beklentileri karşılamayı daha da zorlaştırdığını söylemek mümkündür (Cecil, 2007). Benzer şekilde, Fransa cezaevi kreşlerinde kalmakta olan annelerle yapılan niteliksel bir çalışma, bu beklentilerin ve olumsuz tutumların infaz kurumu içerisinde de deneyimlendiği, infaz koruma memurlarının kadınları değerlendirirken suç eylemi ile annelik/kişilik arasında ayırım yapmakta güçlük çektiği, işledikleri suçtan ötürü kötü anne olarak damgalandıkları ve annelik deneyimlerine sürekli müdahale edildiği, bu durumun anneleri rahatsız ettiği ve iyi anne olma konusunda güvensizlik duymalarına neden olduğunu ortaya koymaktadır (Ogrizek, Moro, & Lachal, 2021b). Anneliğin bir adaptasyon ve geçiş süreci olduğunu, mahkûm edilmek gibi önemli bir yaşam olayının bu adaptasyon sürecini sekteye uğratarak (Williamson vd., 2013) cezaevindeki kadınların ebeveynliğe ilişkin öz yeterliliğini olumsuz yönde etkilediğini ve bunun da çocuğun gelişimi üzerinde olumsuz etkilere neden olduğunu söylemek mümkündür (Hickey vd., 2019). Bazı çalışmalar, ceza infaz kurumlarında anne olmayan kadınların kaygı düzeyinde giderek azalma olduğunu ancak anne olanların kaygı düzeylerinin infaz kurumuna girişten 6 ay sonra da azalmadığını ve anne olan kadınların çocuklarından ayrılmalarının ve çocuklarıyla olan ilişkilerine ilişkin endişelerinin bu kaygının devamında önemli bir role sahip olduğunu belirtmektedir (Forsyth, 2003). Benzer şekilde, ceza infaz kurumlarında annelerin anne olmayan kadınlara kıyasla cezaevi koşullarına daha güç adapte oldukları ve cezaevi hayatıyla daha zor başa çıktıkları görülmektedir (Loper & Tuerk, 2006).

Ceza adalet sistemi içerisindeki kadınların sayısının erkeklere kıyasla daha az olduğundan, kadınlara yönelik ceza infaz kurumlarının sayısı da daha azdır ve bu durum kadınların evlerinden uzak, hatta bazen başka bir şehirdeki infaz kurumunda kalmasına ve bu da çocukları cezaevinin dışında olan annelerin, ulaşım maliyeti, ziyaret koşullarındaki fiziksel güçlükler ve çocuğun bakım vereni ile olası çatışmalar gibi zorluklar da eklendiğinde, çocuklarını düzensiz görebilmeleri hatta hiç görememeleri gibi sorunlara neden olmaktadır (Baldwin, 2017; Raikes & Lockwood, 2011).

Shamai ve Kochal (2008) tarafından yapılan nitel bir çalışmada, görüşme yapılan anneler, cezaevinde anne olmanın yaşama ve değişme motivasyonu sağlayan bir faktör olduğunu ancak aynı zamanda cezaevine girerek anneliğin gereklerini yeterince yerine getirememenin beraberinde başarısızlık hissi de getirdiğini belirtmiştir. Bazı anneler bu duruma adapte olup başa çıkma

mekanizmaları geliştirip annelik deneyimlerini yeniden inşa ederken bazıları ise çocuklarına karşı kaçınma davranışı göstermeye başlamıştır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, cezaevinde anne olma deneyiminin suçluluk duygusu, başarısızlık korkusu, damgalanma, utanç duygularını da barındıran, Cezaevi ortamındaki fiziksel engellerin ve infaz sisteminin içindeki düzenlemelerin anneliği gerçekleştirebilme yeteneğini kısıtlayarak annelik rol ve kimliğine doğrudan tehdit oluşturan bir deneyim olduğunu da söylemek mümkündür (Lockwood, 2018).

Anneleri ceza infaz kurumuna giren çocukların ebeveynleri tarafından nasıl tanımlandıkları konusunda literatür kaynakları incelendiğinde çocuklarının erken yaşta alması gerekenden çok daha fazla sorumluluk almak zorunda kalmaları ve manevi anlamda ağır yük taşımaları nedeniyle annelerin çocuklarını genellikle olgun olarak tanımlamadıkları gözlenmiştir (Boudin, 2008). Annesi ceza infaz kurumunda hükümlü veya tutuklu olan çocukların, bu süreç boyunca dışarıda diğer akrabalar tarafından yetiştirilmesi her ne kadar çocuğu ceza infaz kurumu ortamından uzak tutması sebebiyle avantajlı gözükse de, incelenen örneklerde anne-çocuk bağının kurulmasında sorunlar yaşandığı gözlenmiştir (Linonge-Fontebo ve Rabe, 2015). Çocuklarını dışarıda bırakan annelerin çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurulduğu örnekler sınırlıdır (Boudin, 2008). Hapsedilen ebeveynlerinden ayrı kalan çocuklar, gençlik dönemlerindeki gelişimlerinde daha fazla sıkıntı yaşadıkları gibi, bu çocukların yetiştirilme koşullarına bağlı sorunlar yaşama ihtimalleri de artmaktadır (Kjellstrand & Eddy, 2011). Diğer yandan cezaevinde anneleriyle birlikte kalan çocukların da, çeşitli güçlükler yaşadığını söylemek mümkündür. Örneğin, annelere göre cezaevi, çocukların duygusal yeteneklerini bozabilecek, saldırgan uyaran yoğunluğu çok olan bir ortamdır. Annelerin yaşadığı öfke, üzüntü, güvensizlik ve hapsedilme gibi duygular çocuklara da aktarılmaktadır. Her ne kadar, cezaevi çocuklar için bir yuva olsa ve çocuklar kurum içerisinde hem personelle hem de diğer mahkûmlarla güçlü bağlar kursalar da, çocukların cezaevinde bulunması onların dış dünyayı keşfetme konusunda isteksizlik ve endişe geliştirmene yol açmaktadır (Ogrizek, Moro, & Lachal, 2021b).

ABD'de, bir koğuştta ilk 1-18 ayını geçiren çocukların uzun dönem sonuçlarını inceleyen bir çalışmada, bir ceza infaz kurumu kreşinde yaşayan 47 okul öncesi çocuğun davranış gelişimi, annelerinin hapsedilmesi nedeniyle annelerinden ayrılan 64 çocukla karşılaştırılmıştır. Ayrılık, bakım ortamındaki riskler kontrol edildikten sonra bile, önemli ölçüde daha endişeli/depresif puanlarla ilişkilendirilmiştir. Bulgular, ceza infaz kurumu kreşinde gelişimsel destek almanın, anne hapsi yaşayan çocuklarda bir miktar dayanıklılık kazandırdığını göstermektedir (Goshin & Blanchard-Lewis, 2014).

Ceza infaz kurumlarının zorlayıcı şartlarında anneleriyle birlikte yaşayan çocukların deneyimlerinin ve yaşam koşullarının mahkûm annelerin gözünden ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışma, derinlemesine kavrayış gerektiren bir konu olması nedeniyle, nitel araştırma desenine dayandırılarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Cezaevinde çocukları ile birlikte kalan annelerin gözünden çocuklar için cezaevi koşulları nasıldır?
- Cezaevinde çocukları ile birlikte kalan anneler cezaevinde anne olmayı nasıl deneyimlemektedir?
- Cezaevinde çocukları ile birlikte kalan annelerin çocuklarının gelişimi hakkındaki değerlendirmeleri nasıldır?
- Cezaevinde çocukları ile birlikte kalan annelerin genel olarak çocuklarının içinde buldukları duruma dair değerlendirmeleri nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Cezaevinde çocukları ile kalan annelerin gözünden çocuklarının yaşam koşullarına ve deneyimlerine odaklanan ve nitel araştırma yöntemiyle yürütülen bu araştırmanın deseni, fenomenolojik yaklaşıma dayanmaktadır. Fenomenolojik yaklaşımın kullanılmasının nedeni katılımcıların deneyimlerinin, görüşlerinin, bakış açılarının ve algılarının keşfedilmesine, anlaşılmasına ve yorumlanmasına olanak sağlamasıdır. (Smith ve Osborn, 2004) belirttiği gibi, araştırmaya katılan kişilerin verileriyle çalışma nitel araştırma olarak planlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi yaşantısal deneyimleri anlamak, betimlemek, yorumlamak, yansıtmak ve etik sorunları da dikkate alarak bireysel ve/veya grup olgularına dair kanıtlar ortaya koymak üzere sosyal bilimlerde derinlemesine incelemelere yoğunlaşan bir araştırma yaklaşımıdır (Merriam & Tisdell, 2015; Yıldırım, 1999).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı (TOÇEV) tarafından "Özgürlüğüm" projesi kapsamında ulaşılan 6 şehirdeki 7 farklı kadın ceza infaz kurumunda 0-6 yaş aralığındaki çocukları ile kalan 68 anne oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden (Marshall ve Rossman, 2006) önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan ölçüt (kriter) örnekleme yöntemi (Baltacı, 2018) kullanılarak ceza infaz kurumu psikososyal servis yetkilileri tarafından belirlenmiştir.

Uygulama ve Verilerin Toplanması

Uygulamalar T.C. Adalet ve Sosyal Politikalar Bakanlığının onayıyla, İngiltere merkezli Worldview Impact Foundation iş birliğiyle, Avrupa Birliği Sivil Toplum Diyalogu III Siyasi Kriterler Hibe Programı desteğiyle Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı (TOÇEV) tarafından "Özgürlüğüm" projesi kapsamında Mart-Aralık 2015'de 6 şehirde bulunan 7 farklı kadın ceza infaz kurumunda 0-6 yaş çocukları ile birlikte kalan kadınlarla gerçekleştirilmiştir. Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen kurumlar; Bursa E Tipi Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Denizli Bozkurt Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumu Ceza İnfaz Kurumu, Denizli D Tipi Kapalı Kadın Ceza İnfaz Kurumu, Eskişehir H Tipi Kapalı

Kadın Ceza İnfaz Kurumu, Gebze Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, İzmir Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kocaeli Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumudur.

Proje, ceza infaz kurumlarında anneleriyle birlikte kalan 0-6 yaş arasındaki çocukların, temel ihtiyaçlarının karşılanması ve annelerin çocuklarıyla ilişkilerinin güçlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Klinik psikolog tarafından gerçekleştirilen grup çalışmalarında çocuğu ile birlikte ceza infaz kurumunda kalan annelerin, çocuklarını büyütürken yaşadıkları zorluklara karşı verdikleri mücadelede desteklenmeleri amaçlanmıştır. Annelerin çocukları ile ilişkilerinde özgüven kazanmaları, öfke yönetimi, iletişim becerisi, çocuklarının ihtiyaçlarını gelişim dönemlerine uygun şekilde karşılayabilmeleri ve yaşam becerilerinin zenginleştirilmesi konularında desteklenmişlerdir. Çocuklar açısından proje, infaz kurumu şartlarında annelerinden yeterince iyi bakım almaları, onlar için bir oyun ortamı oluşturulması ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasını hedeflemiştir.

Proje boyunca birer aylık aralıklarla ceza infaz kurumları ziyaret edilerek, her kurumda, birer gün ve yaklaşık bir saat süren psikososyal grup çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 7 Kurumda 10 ay boyunca toplam 150 grup çalışması yapılmıştır. Çalışmalarda Çocukla İlişki ve Oyun: İlişki Kalitesinin Önemi (Çocuk Tekerlemeleri ve Öykülerle), Çocukla İletişim Araçları ve Dil Gelişimi: (Kukla Canlandırmayla), Fiziksel Gelişim: Motor Becerilerini Geliştirmek, Bağlanma Stilleri ve Güven İlişkisi, Çocuğun İhtiyaçlarını Anlayabilme, Zihinsel Gelişim: 5 Duyu Eğitimi ve Farkındalık, Duygusal ve Sosyal Gelişim: Çocuğun Toplumsal Uyum Becerisi (Çocuk Şarkıları ve Çocuk Oyunları ile), Şiddetin Gelişime Olumsuz Etkisi konuları ele alınmıştır.

Araştırmanın nitel verilerini, proje boyunca annelerle gerçekleştirilen grup çalışmaları sırasında gözlemci tarafından yazılı olarak kayıt altına alınan annelerin söylemleri oluşturmaktadır. Bu sayede ceza infaz kurumunda çocuğuyla kalan 68 anneden onların yanında büyüyen 70 çocuğun yaşam koşulları ve deneyimleri hakkında bilgi edinilmiştir. Grupla psikososyal müdahale programına katılan annelerin söylemleri, çocuklarıyla ilişkilerine, koğuş ortamının çocuklarına etkilerine ve çocuklarının gelişim durumlarına dair önemli bilgiler içermektedir.

Çalışmalar sırasında katılımcıların yüksek yararı ve etik değerler gözetilerek öncelikle güven ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır (Aluwihare-Samaranayake, 2012; Orb, Eisenhauer ve Wynaden, 2001; TPD İstanbul Şubesi Etik Komisyonu, 2004). Bulgular bölümünde katılımcıların kim olduğuna dair herhangi özel bir bilgi yer almamaktadır.

Veri Analizi

Annelerin anlatıları yorumlayıcı fenomenolojik analiz yaklaşımı ile analiz edilmiş, ayrıca bir analiz programından yararlanılmamıştır (Noon, 2018., Glaser ve Strauss, 1967; Strauss ve Corbin, 1998). Nitel verilerin analizi için; yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım ve tematik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Verilerin kodlanması, bulguların tanımlanması, yorumlanması aşamalarını

kapsayan verilerdeki örüntüyü ortaya çıkaran temalar ve tematik çerçeve oluşturulmuştur. Değerlendirmelerde olgunun bağlamsal özelliklerine özen gösterilerek kodlama ve kategoriler geliştirilmiştir (Fereday ve Muir-Cochrane, 2006; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Söze odaklanılarak kategorilerin benzerlik ve farklılıklarına, içeriğin gizli veya açık temalarına dayanarak yoğun bir değerlendirme yapılmıştır (Seggie ve Bayyurt, 2015). Elde edilen veriler gözden geçirilerek dört başlıkta ifade edilen temel kategorilere dayandırılarak bulgular sunulmuştur (Bowen, 2009, Charmaz, 2003).

Yazılı olarak dokümente edilen verilerin güvenilirliği, saha çalışmalarından sonra grup çalışmalarını yürüten klinik psikolog ve grup kolaylaştırıcısı, katılımcı annelerin sözlü paylaşımlarını yazılı olarak kayıt altına alan gözlemci ve araştırmacının da katılımıyla düzenli süpervizyon toplantıları gerçekleştirilerek sağlanmıştır (Hingley,2017).

BULGULAR

Araştırmanın nitel bulgularını, çocukları ile cezaevinde kalan mahkûm annelerin anne-çocuk ilişkilerini desteklemek amacıyla TOÇEV'in "Özgürlüğüm" projesi kapsamında yapılan grup çalışmaları sırasındaki annelerin paylaşımlarının analizi oluşturmaktadır. Paylaşımların tematik ve yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemleri ile analiz edilmeleri sonucunda "*çocuklar açısından cezaevinin örseleyici fiziksel koşulları ve sosyokültürel ortamı*", "*cezaevinde anne olmak: suçluluk, yetersizlik*", "*cezaevi şartlarında büyümek*" ve annelerin çocuklarında da devam eden "*kuşaklararası şiddet kısır döngüsü*" temalarına ulaşılmıştır.

Çocuklar Açısından Cezaevinin Örseleyici Fiziksel Koşulları ve Sosyokültürel Ortamı

Annelerin tamamı cezaevinin fiziksel koşulları ve sosyal ortamının çocukların fizik ve ruh sağlığı açısından son derece örseleyici olduğunun üzerinde durmuşlardır. Anneler koşulların çok kalabalık olmasından, çocuklarının hareket etmeleri ve uyumaları için özel alanların bulunmamasından, hijyen eksikliğinden, sağlıklı uyaran yoksunluğundan ve sosyal ortamlarına şiddetin egemen olmasından yakınmışlardır. *Koşullar o kadar kalabalık ki çocukları yerde emekletmek bile mümkün değil, çocuklar ya kucağımızda ya da yatağın üzerinde bütün gün. Şimdi yaz geldiği için belki havalandırmada yere bir şeyler serip çocukları üzerinde emekletebiliriz. Ama battaniye cezaevine aitse yere de seremiyoruz. (K1)*

Koşušta yürütemeyince yürümeyi öğrenemiyorlar, dışarı çıkaramıyoruz. (K3)

Yerler hijyenik değil, insanlar yediklerini yere atıyorlar. Tuvalete girdikleri terliklerle dolaşıyorlar. Çocukları yere bırakamıyoruz. (K13)

Koşušta çocukları istediğimiz saatte yatıramıyoruz. Mecbur bizimle beraber yatıp bizimle beraber kalkıyorlar. Kadınlar susmuyor ki! Birisi şarkı söylüyor, öbürü kavga ediyor. Sus deyince de kavga çıkıyor. (K8)

Çocuklarını uyutmakta zorlanan bazı annelerin çözüm olarak çocuklarına uyumaları için ilaç verdikleri öğrenilmiştir. Koşullardaki olumsuz yaşam koşullarının yol açtığı sağlık sorunlarının yine sağlıksız cezaevi koşullarında iyileşmesinin beklendiği anlaşılmaktadır.

Koşullarda sigara içildiği için çocuklar da etkileniyor. Çocuğum hastalandı iki gün hastanede yattık. Çocuk hasta olunca evde olalım. Ayağımıza prangalar bağlasınlar yeter ki buradan çıkalım. (K20)

Çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimlerini destekleyici sosyal çevreden ve sağlıklı uyaranlardan yoksun büyüdükleri anlaşılmaktadır. Anneler, sık sık çocuklarının oyuncak ihtiyacını dile getirmişlerdir.

Çocuklara oyuncak verilmiyor. Dışarıdan gelen oyuncaklar da kabul edilmiyor. Ancak pet şişelerle, mandallarla avutmaya çalışıyoruz. 24 saat kapalı alanda çocuk da sıkılıyor. (K5)

Çöpten oyuncak yapıyor. Kendi kendine oynayabiliyor. (K10)

Anneler koşuştaki olumsuz sosyokültürel ortamdan özellikle de diğer mahkûm kadınların tutum ve davranışlarının çocukları üzerindeki olumsuz etkilerinden söz etmişlerdir.

Koşuşta kavga görünce o da kendine vuruyor, zarar vermeye çalışıyor. “Yapma kızım yapma, bak seni sevmem” diyorum önce bakıp duruyor sonra tekrar başlıyor. (K12)

Kadınlar ağda yaparken, bana da yapar mısın diye ağlıyor oğlum, ben de ayıp diyorum. Bizimkiler de ağda yapmak için çikletini çıkartıp bacağına yapıştırıyor. (K22)

Cezaevinde daha konuşamayan çocuğa, karşısındakine parmak sallayıp “yazdım bunu” demesi ve karşısındakini dalgın anında yakalayıp saldırmaması öğretiliyor. (K8)

Cezaevi şartlarının bir çocuğun sağlıklı gelişimi için ihtiyacı olan şartların çok uzağında, fizik ve ruh sağlıkları açısından son derece olumsuz olduğu görülmektedir. Kalabalık koşullar çocukların hareket etmelerinin imkânsız, hijyen probleminin ve şiddetin egemen olduğu ortamlardır. Çocukların uyumaları için özel alanları ve oyuncakları bulunmamaktadır. Diğer mahkûm kadınların çocuklara karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergiledikleri, çocuklarını uyutmakta zorlanan bazı annelerin de çocuklarına ilaç verdikleri öğrenilmektedir.

Cezaevinde Anne Olmak: Suçluluk Yetersizlik

Anneler sık sık kendilerini umutsuz, çaresiz, yetersiz, bunalmış, suçlu hissettiklerini ve pişmanlıklarını anlatmışlardır.

Çocuğum bizim yaptığımız işi yapıp hapiste çürümesin, güzel bir yaşantısı olsun isterim. (K25)

Çocuğum şunu yapalım bunu yapalım deyince ben sıkılıyorum. Kafam duruyor. Zorluyorum kendimi ama düşünemiyorum. Kötü oluyorum. (K13)

Bazı anneleri, çocukları yaşama bağlarken; bazı anneleri ise çocuklarının varlığının daha da bunalttığı anlaşılmaktadır.

Çocuğumu asla vermem devlete. Neşe kaynağım o benim, moral depoluyorum. (K27)

Sabah kadınlar için eğitim vardı ama ben çocuğum olduğu için katılamadım. Çocuğum olduğu için hiçbir şey yapamıyorum. Ben bir şey ile uğraşırken çocuğum yaptırmayacak. (K14)

Anneler çocuklarının cezaevinde büyümesinden ötürü suçluluk hissettiklerini çocuklarının gelişimi ile ilgili kaygılı olduklarını dile getirmişlerdir.

Benim suçumu çekiyor burada, onun özgürlüğünü kısıtladım. Burada doğum yaptığım için daha çok zorlandım. (K32)

Kızımın kaldım burada. 5 Yaşında kelepçeyle gördü beni, yanımdaydı. Bunları nasıl unuttur? (K41)

3 yaşından gün alacak çocuğum, kelimeleri net söylüyor ama konuşmıyor ve kendisini de savunamıyor, endişeleniyorum. (K51)

Annelerin büyük bölümünün çocuklarının sosyal, duygusal, eğitsel ihtiyaçlarının farkında olmadıkları, çocuklarına karşı örseleyici tutum ve davranışlar sergiledikleri anlaşılmaktadır. Çocuklarının ihtiyaçları konusunda genel olarak bilinçsiz oldukları görülmektedir.

Ağlayınca bakıyorum altına, acıkmışsa yemek veriyorum. Sonra önüne oyuncak koyuyorum. (K48)

Masal anlatırım ama anlamaz ki benim çocuk. (K34)

Şu an oyun yapmıyorum çünkü çok küçük. (K60)

Bazı annelerin çocuklarına karşı son derece travmatize edici ve istismar niteliğinde tutum ve davranışlar sergiledikleri görülmektedir.

Bebeğin pipisini öpünce kalkıyor. (K40)

Severken hırsımı alamıyorum, ısırıyorum, poposuna vuruyorum. Sıkarak seviyorum. (K48)

Ben çok döverim daha dün dövdüm, uyumadı. (K54)

Annelerin büyük bölümünün eşlerinin de ceza infaz kurumunda olduğu ve çocukların babalarıyla düzenli ilişkiler içinde olmadıkları anlaşılmaktadır.

Çocuğuma babasının fotoğraflarını gösterince ben tanımıyorum diyor. (K41)

Görüş günü zor oluyor, babam neden bizim yanımıza gelmiyor neden bizimle değil diye soruyor. Çalışıyor diyor. (K37)

Koğuştaki çocuksuz kadınlar için koğuşta çocukların varlığının sorun olduğu ve çocukları ile kalan annelerin diğer kadınlar tarafından dışlandıkları ve aralarında çeşitli sorunlar yaşandığı görülmüştür.

Psikolojik baskı içindeyiz, çocuksuz annelerin birçoğu çocuk sesinden rahatsız oluyor. Çocuk bu nasıl susturayım? Sonra aramızda kavga çıkıyor. (K51)

Annelerin çocuklarına neden ceza infaz kurumunda oldukları ve ne kadar süre orada kalacakları ile ilgili doğru bilgiler vermediklerini anlatmışlardır. Çocukların büyük bölümü cezaevini doğal ortamları zannetmektedir.

Ben anlatmadım, dört yıldır burayı evi sandı. Kardeşi osu, busu burada sandı. (K27)

Derslerin bitene kadar buradayız. Evde tadilat uzun sürecek. O da bitsin gideriz diyorum. Dışarıyı hiç bilmiyor. (K53)

Annelerin çocuklarına içinde oldukları durumu nasıl anlatabilecekleri konusunda yeterli desteğin verilmediği görülmektedir.

Ben travmatik oldum, çocuğuma suç süreni söyle yoksa gözünde yalancı olursun dendi, benim cezam çocuğum 38 yaşına gelince bitecek, söyleyemem. Bu yüzden psikolojim bozuldu eğitime de katılmadım. (K18)

Annelerin büyük bölümünün yetiştirme yurtlarında kalan başka çocukları da olduğu ve onlar içinde kaygılandıkları görülmüştür.

Yanımda iki çocuğum var. Birisi 1 yaşında kız, diğeri 4 yaşında erkek. Dışarıda yetiştirme yurdunda 9 yaşında bir oğlum da var. Tek hayalim bir kız çocuğumun olmasıydı, Allah bana verdi çok şükür ama işlediğim eski suçlar peşimi bırakmıyor. Kızımın ilk yaşı, ilk kelimesi, ilk adımı cezaevinde gerçekleştiği için çok üzgünüm. Bir kızım olduğunda hayallerim çok farklıydı. Aklım hep yetiştirme yurdundaki oğlumda, neler yapıyor, nasıl zaman geçiriyor bilmiyorum. Bu sebeple kızımla da ilgilenemiyorum. (K49)

Annelerin umutsuz, çaresiz, bunalmış, çocuklarının gelişimi ile ilgili kaygılı oldukları ve kendilerini suçlu hissettikleri anlaşılmaktadır. Bazı anneler, çocukları ile yaşama bağlanırken; bazı anneler de çocuklarından ötürü daha da bunalmış durumdadır. Annelerin büyük bölümünün çocuklarının ihtiyaçları konusunda genel olarak bilinçsiz ve çocuklarına karşı örseleyici bir tutum içinde oldukları görülmektedir. Annelerin büyük bölümünün eşlerinin de ceza infaz kurumlarında ve yetiştirme yurtlarında kalan başka çocuklarının olduğu anlaşılmaktadır. Çocukların babalarıyla ilişkileri düzenli değildir. Çocukları ile kalan anneler koğuştaki diğer kadınlar tarafından dışlanmaktadır.

Cezaevi Şartlarında Büyümek

Çocukların neden cezaevinde olduklarını bilmedikleri, içinde oldukları olumsuz yaşam koşulları ve örseleyici ilişkilerin doğal bir sonucu olarak huzursuz, stres içinde ve korku dolu oldukları ve fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin bu durumdan olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır.

"Bizi buraya neden attılar, ceza mı verecekler? Kötü bunlar!" diyor çocuk. Stres dolu çocuk yüzünü yoluyor, kriz çıkarıyor. (K31)

İlgiden sıkılıyor, kalabalık ortam, biri ilgilenirse saçını yoluyor, vuruyor. Dokunulmak istemiyor. Benden alıyor hırsını, beni ısırtıyor. (K9)

Benim çocuğumun burada psikolojisi bozuluyor. Korkuyor benim çocuğum. Gardiyan kapıyı açsa korkuyor. (K26)

Benim kız 5 yaşında hiçbir şey yapamıyor, konuşamıyor, anlaşıyor, altı bağlı. (K23)

Koğuştta yürütemeyince yürümeyi öğrenemiyor. (K15)

Çocukların birbirlerine karşı saldırgan tutum ve davranışlar içinde oldukları anlaşılmaktadır. Çocuklar birbirlerini yoluyor, ısırtıyor kanatmadan bırakmıyorlar. Benim çocuğum onun çocuğunun yanağına dişlerini batırmış. (K18)

Bazı çocukların annelerini kapsayıcı işlev üstlendikleri görülmektedir.

Muhabbet ediyor benimle, "Anlat annem seninle muhabbet edelim" diyor. (K49)

Moralim bozuldu mu kötü oluyorum. Böyle olunca çocuğum çok kötü oluyor. Ben ağlayınca çocuğum namaz kılıyor, dua ediyor Allah'a kurtulalım diye. (K11)

Benim oğlan bana masal anlatıyor uyuyayım diye. (K23)

Çocukların huzursuz, stres içinde ve korku dolu oldukları, neden cezaevinde olduklarını bilmedikleri, birbirlerine karşı saldırgan tutum ve davranışlar sergiledikleri görülmektedir.

Kuşaklaraşırı Şiddet Kısır Döngüsü

Cezaevindeki annelerin tamamının kendilerinin de ihmal/istismar mağduru bireyler oldukları görülmektedir. Annelerin çocuk yaşta zorla evlendirildikleri ve suça itildikleri, eğitim haklarından mahrum bırakıldıkları anlaşılmaktadır.

"Benim babam "Okuma yazma öğrensen ne olacak, erkeklere mektup mu yazacaksın" derdi. Döverdi beni. Ben A ile B'yi ayırt edebiliyorum sadece." (K62)

"Neden mi suç yaptım? Annem babam elime kâğıt kalem vermedi ki". (K17)

"Ben çocuk gelindim, 14 yaşında evlendirildim, şimdi 18 yaşındayım. Cinayetten yatıyorum. Bir sevgilim vardı. Onunla evlenmek istiyordum." (K44)

"Daha önce görüncem bakıyordu çocuğa fakat o da içeri girmiş, eşim de içeride olduğu için ben bakmak zorunda kaldım." (K26)

Annelerin ifadeleri sosyal bir sorun olarak suç olgusunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Mahkûm annelerin yakın çevrelerinin de suça karışmış insanlardan oluştuğu, cezaevi koşullarında büyüyen çocukların da şiddet kısır döngüsüne dahil oldukları görülmektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Ceza infaz kurumunda çocukları ile birlikte kalan annelerle yapılan araştırmanın bulguları cezaevinin fiziksel ve sosyal ortamının bir çocuğun gelişimi açısından son derece örseleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, mahkûm annelerin kendilerini umutsuz, çaresiz, yetersiz, bunalmış hissettiklerini, yoğun kaygı ve pişmanlık yaşadıklarını göstermektedir. Cezaevindeki annelerin deneyimledikleri bu olumsuz duygular alanyazında yer almakta olan diğer çalışmaların bulguları ile örtüşmekte, iyi anne olamama endişesi (Ogrizek, Moro, & Lachal, 2021b), ebeveynlik konusunda kendini yetersiz hissetme (Hickey vd., 2019) önceki çalışmalarda da sıklıkla görülen temalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Annelerin çocuklarına neden ceza infaz kurumunda yaşadıkları ve orada ne kadar kalacakları hakkında doğru bilgi vermedikleri genellikle tutarsız bilgiler verdikleri anlaşılmaktadır. Çocuklar cezaevinde anneleri için bir süre neşe kaynağı olarak görülseler de zamanla kadınlar arasında çeşitli problemlerin yaşanmasına neden oldukları görülmektedir (Artar, 2012).

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bir diğer tema ise kuşaklararası şiddet aktarımının yaygınlığıdır. Mahkûm annelerin büyük çoğunluğunun çocuk yaşta evlendirilme, eğitim haklarından mahrum kalma, suça itilme başta olmak üzere çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının olduğu, tümünün çocukluk çağında ihmal ve istismar türlerinden en az birine maruz kaldığı görülmektedir. Mahkûm annelerin çoğunun çözülmemiş travma ve kayıp yaşadıkları, çocuklarının duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına cevap veremedikleri (Marian, Harris 2017), çocukları çevreyi keşfederken onların hazzını paylaşabilecekleri, duygusal destek almak için yönelebilecekleri bir figür olmadıkları (Nielsen, Coleman, Guinn ve Robb, 2004) görülmektedir. Anne mahkûmların çocukları ile ilişkilerinin olumsuz etkilendiği, yalnız kendilerinin değil ailelerinin de cezalandırıldığı bilinmektedir (Zeytinoğlu, 2012). Cezaevinde anneleri ile birlikte kalan çocukların koşma, zıplama, tırmanma, merdiven inip çıkma ve sürünme gibi kaba motor beceriler ile kesme, çevirme, katlama gibi ince motor becerilerin gelişmesinde cezaevinin koşullarının olumsuz etkisi bilinmektedir (Şahinöz ve ark. 2019). Çocukların kaba motor ve ince motor becerilerinin yeterince gelişmemesinde koşulların kalabalık ve çocukların hareket alanının sınırlı olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Ceza infaz kurumunda çocukları ile kalan ve en az 3 çocuğa sahip annelerin yarısından fazlasının ya hiç okula gitmemiş ya da en fazla ilkokul mezunu olduğu bilinmektedir (İşcanoğlu, 2019). Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğunun evli, eşlerinin de ceza infaz kurumunda olduğu, eğitim düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

İlknur Tunçeli ve Zembat (2017) tarafından yapılan erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve öneminin belirlenmesi çalışmasında da erken çocukluk döneminin gelişim için kritik dönemlerden birisini oluşturduğu ve bu dönemde yaşanan öğrenmelerin yaşamın ilerleyen

dönemlerindeki davranış örüntülerini ve biliş düzeyine önemli katkı sağlayacağını ortaya koymaktadır.

Aynı şekilde Beyazkürk, Anlıak ve Dinçer (2007) tarafından yapılan çocuklukta akran ilişkileri ve arkadaşlık çalışmasında da erken çocukluk döneminde çocukların zihin gelişimini destekleyen zengin içerikli çevresel uyarıların oluşturduğu bir ortamın, anne çocuk ilişkisindeki karşılık şefkat ve duyarlılığın gösterilmesinin ve çocuğun yaşına ve gelişim dönemine özgü oyuncak ve davranışların gösterilmesinin çocukların ilerleyen dönemlerdeki gelişimlerine önemli katkı sağlayacağını ortaya koymaktadır.

Bu doğrultuda çocukların gelişim dönemleri dikkate alınarak şiddetsiz etkileşim kurulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Kjellstrand ve Eddy (2011), tarafından yapılan çocukluk döneminde ebeveynlerin hapsedilmesinin ergenlik dönemindeki sorunlu davranışlara etkisinin incelenmesi çalışmasında da erken çocukluk döneminde annesi hapse giren çocukların gelişim geriliği yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Ceza infaz kurumundaki annelerin yanında kalan çocuklarının gelişim özellikleri yaş değişkenine göre incelendiğinde normal gelişim gösteren çocukların 0-3 yaşları arasındaki çocuklar oldukları, anormal ve şüpheli gelişim gösteren çocukların ise 3-6 yaşları arasındaki çocuklar oldukları anlaşılmaktadır. Bir diğer deyişle ceza infaz kurumundaki kadınların çocuklarının yaşları arttıkça gelişim özelliklerinin normalden anormal veya şüpheli gelişime doğru ilerlediği görülmektedir. Bağ ve Yıldız Bıçakçı (2016) tarafından yapılan ceza infaz kurumunda anneleriyle birlikte kalan çocukların gelişimlerinin incelenmesi çalışmasında da, çocukların yaşları ilerledikçe normal gelişim özelliklerinin azaldığı ancak anormal ve şüpheli gelişim özelliklerinin arttığı şeklinde araştırma bulgusunu destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır. Farmer ve Xie (2007) tarafından okul dinamikleri içerisinde çocuklardaki saldırganlık davranışlarının belirlenmesi çalışmasında da araştırma bulgusunu destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır. İlgili çalışmada çocukların ebeveynlerinden birisinin erken çocukluk döneminde ceza infaz kurumunda olmasının 3-6 yaşları arasındaki fallik dönemde karşı cinsten ebeveyni model almasını engelleyeceğinden sosyal ve duygusal gelişimin tam olarak sağlanamamasını ve saldırganlığa neden olabileceğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda ilgili literatür ile araştırma bulguları paralellik göstermektedir.

Annelerin ifadelerinden; çocukların beslenme sorunlarının, bilgi yetersizliğinden, ekonomik güçsüzlükten, ceza infaz kurumundaki yetersiz koşullardan, çocukların akranlarından kazandıkları davranışsal edinimlerden ve annelerin yanlış tutumlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu beslenme sorununun, çocuğun bilişsel, duygusal, fiziksel gelişimini ve sosyal ilişkilerini doğrudan etkileyeceği düşünülmektedir.

Bebeğin uyku, yemek, tuvalet ve temizlik gibi günlük rutinlerinin uygulanabildiği güvenli bir ortam olmalıdır. Fiziksel ihtiyaçları zamanında karşılanan bebeğin, duygusal ihtiyaçlarına yönelik olarak da, bakım verenle birlikte zaman geçirebileceği oyun ve aktivite zamanlarına ihtiyacı varken mahkum

anneler, ceza infaz kurumunda kreş, koğuşlarda ise oyuncak ihtiyacını dile getirerek, cezaevlerinde çocukların gelişimini destekleyecek uyarıcı ihtiyaçlarını ortaya koymuşlardır. Bu şartların çocukların yaratıcılık, paylaşma, çatışma çözme ve akran ilişkisi konularında kısıtlılık yarattığı düşünülmektedir, oysa ki literatüre göre zengin uyarıcı çevre çocuğun gelişimini destekler (Bolatbaş ve Bıçakçı, 2015). Kreşi olan kurumlarda kreş kullanım olanaklarının kısıtlı olduğu ifade edilmiştir. MacLean (2003) oyuncaklarla kurumlardaki bilişsel uyarıcıların zenginleştirilebileceğini, Morison, Ames ve Chisholm da (1995) kurumdaki oyuncak çeşitliliğiyle çocukların gelişimsel geriliği arasındaki ters orantıyı ortaya koymuşlardır. Casler ve Tizard, erken çocukluk döneminin başından itibaren, kurumlardaki imkanların yeterli ve uygun organize edilerek çocuklara duygusal uyarım sağlayan (Örn. Broussard ve Decarie, 1971) müdahale programlarının, kurum ortamlarında yapılabilecek basit değişiklikleri kapsadığını ve oluşabilecek olumsuz etkilerin riskli gelişimsel süreçleri iyileştirilebileceğini göstermişlerdir.

Çocukların gelişimde ve öğrenmede etkili bir unsur olan oyun deneyimlerinden ve cezaevinde etkileşimden yoksun olduğu, annelerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Çocukların oyundan mahrum kalmaması, gelişimin en yoğun olarak yaşandığı bu dönemde, sosyal becerilerinin etkileşim çerçevesinde öğrenmeleri açısından önemlidir. Ünal (2009) çalışmasında oyun alanlarının çocuk gelişimine etkisini, oynanan oyunların çocukların yaratıcılığını ve bağımsızlığını desteklemesi, kaba motor becerilerin gelişimine imkân vermesi ve harekete dair kavramlar kazandırması, çocukların bir arada oynadıkları için sosyalleşirken olası sorunlara çözüm üretme becerilerinin gelişimi olarak belirtmiştir. Annelerin söylemlerinden çocukların akran ilişkilerini sağlıklı kurabilmeleri ve sosyal gelişimleri açısından oyun ve çatışma çözme becerileri kazanabilmeleri için fiziki şartların ve sosyal becerilerinin yetersiz olduğu ve ilişkilerini agresif yollarla kurdukları anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalarda çocukların, örnek aldıkları arkadaşlarının davranışlarının etkisinde kaldıkları tespit edilmiştir. Örneğin, bir okul öncesi kurumda sınıf arkadaşlarının yiyecekleri paylaşmada çok cömert olduğunu seyreden 4-5 yaşlarındaki çocuklar, paylaşma sırası kendilerine geldiğinde, cömertlik örneği seyretmeyen çocuklara oranla daha çok cömert davranışlar sergilemişlerdir. Bu durum bu yaş grubundaki çocukların, eyleme dönük davranışları taklit edip anlatımdan daha çok benimsediklerini ortaya koymaktadır. Bir çocuğun arkadaş grubunun, sergilenen davranışlara olumlu olumsuz tepkisi, davranışı değiştirebilen önemli etkenlerin başında gelir (Atkinson ve diğerleri, 1995: 107). Bu anlamda çocukların okul öncesi eğitim kurumlarına gönderilmelerinin, çocukların zihinsel, dil, sosyal ve duygusal gelişimleri açısından son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

Gelişim bir bütündür ilkesinden hareketle ceza infaz kurumunda anneleri ile birlikte kalan çocukların hareket alanlarının kısıtlı olmasından, kalabalık koğuş ortamı içerisinde yetişen çocukların olumsuz rol modeller belirlemesi, olumsuz konuşmalara tanık olması ve anne ile sürekli vakit geçirdiğinden çatışma boyutunda ilişki yaşaması durumundan dolayı sosyal gelişiminin de olumsuz etkileneceği öngörülmektedir. Kuşkusuz çocukların sağlıklı gelişimleri için bakım verenin sürekliliğine, tutarlı,

dengeli bir ilişkiye, güçlü bir etkileşime, çocuğun fiziksel, sosyal, duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasına, güven ve sevgi ortamında büyümelerine ihtiyaç vardır. Bu nitel çalışma kadın ceza infaz kurumlarında hamile ya da çocuklu kadınların bulunmasının çocukların psikososyal ve fiziksel gelişmeleri üzerinde son derece olumsuz etkileri olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Bu ve benzeri nitelikteki araştırmalardan edinilecek bilgiler doğrultusunda mahkûm annelerin ebeveynlik becerilerini güçlendirecek, öz yeterlilik duygularının artmasına ve duygu düzenleme becerilerinin güçlenmesine katkı sağlayacak psikososyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, dolaylı olarak çocukların psikososyal ve fiziksel gelişimine de önemli katkılar sağlayacaktır. Ceza infaz kurumlarının bu alanda hizmet veren STK'lar ve üniversitelerin ilgili bölümleri ile iş birliği yaparak ceza evi şartlarının iyileştirilmesi çocuklar için iyileştirilmesi çocukların toplumdaki uzak ve kapalı kapılar arkasında büyümelerinin sağlanması son derece önemlidir. Ceza evinde çocuklar için oluşturulacak alanların konunun uzmanları tarafından denetlenmesi çocukların fiziksel ve sosyal çevre ile etkileşimlerinin muhakkak düzenli bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çocukların gelişimlerinin risk altında olduğu durumlarda çocuk için alternatif çözümler aranması gerektiği ortadadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 2018 yılında ceza infaz kurumu yönetimlerine yönelik bilgileri içeren rehberde de ortaya koyulan anlayış, ceza infaz kurumunun küçük çocuğu bulunan kadınlara uygun olmadığıdır. Buna bağlı olarak, küçük çocukların da gelişimi adına topluma yönelik herhangi bir tehdit oluşmadığı sürece çocukları olan annelerinin ceza infaz kurumu ortamından uzak tutulması adına önlemler alınması gerektiği ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler, 24 Aralık 2008 tarihli ve 63/241 sayılı kararına da dikkat çekerek, tüm Devletlerden, ebeveynlerin gözaltı ve hapsedilmesi durumunda, çocuklarla ilgili iyi uygulamaların belirlenmesi, teşvik edilmesi ve fiziksel, duygusal, sosyal etkilerine dikkat edilmesini talep etmektedir. Çocukların anneleriyle birlikte hapsedilmesinde kalmasına izin verildiği durumlarda cezaevi personeline, ihtiyaç halinde ve acil durumlarda yeterli olabilmeleri için çocuğun gelişimi ve bakımına yönelik temel eğitimlerin de sağlanması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Rusya ve Güney Afrika gibi örneklerde Birleşmiş Milletler raporuna paralel uygulamalar olduğu ve belirli şartlar altında küçük çocuk annelerinin cezalarının ertelenmesi yoluna gidildiği gözlemlenebilmektedir (Boudin, 2008). Mahkûm annelerin çocukları ile ilişkisini ve cezaevinde büyüme olgusunu ele alan bu araştırma çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak her çocuk için kapsamlı bir bireysel değerlendirme yapılması, hamileler ve çocuk sahibi olanlar için gözaltı tedbirleri, denetimli serbestlik tedbirleri veya elektronik izleme yöntemlerine ilişkin farklı uygulamaların tercih edilmesi gerekliliğine dikkat çekmesi açısından önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Çalışma daha önce yayınlanmamıştır ve yayınlanmak üzere halihazırda başka bir yayın organına gönderilmemiştir. Makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. TC. Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan 18.12.2019 tarihi ve FR178 sayılı ile onay alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarların katkı oranları doğrultusunda yazar sıralaması yapılmıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı (2013) Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/hukumlu-haklari.>, Ağustos
- Adler, P. B., HilleRisLambers, J., & Levine, J. M. (2007). A niche for neutrality. *Ecology letters*, 10(2), 95-104.
- Alejos, M., Brett, R., & Zermatten, J. (2005). *Babies and small children residing in prisons* (p. 22). Geneva: Quaker United Nations Office.
- Artar, F. (2012). *Mahkumiyetin mahrum çocukları: ceza infaz kurumlarında anneleriyle yaşayan çocukların yaşam şartları ve ihtiyaçları*. Ankara: Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı.
- Baldwin, L. (2017) Tainted Love: The Impact of Prison on Maternal Identity, Explored by Post Prison Reflections. *Prison Service Journal*, 233, 28-34.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231–274.
- Boudin, C. (2011). Children of incarcerated parents: The child's constitutional right to the family relationship. *J. Crim. L. & Criminology*, 101, 77.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(22), 27-40. <https://doi.org/10.3316/qj0902027>
- Braun, V., Clarke, V., Hayfield, n. & Terry, G. (2019). Thematic Analysis. In Pranee Liamputtong (ed.), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences*. Springer Singapore. pp. 843-860
- Cecil, D. K. (2007). Looking beyond caged heat: Media images of women in prison. *Feminist Criminology*, 2(4),304-326.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. (2021). Bazı Basın Yayın Organlarında "3 Bin Çocuk Anneleriyle Cezaevinde" Şeklinde Yayınlanan ve Gerçekleri Yansıtmayan Haberlerle İlgili Basın Açıklaması, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/basin-aciklamasi09032021045708>
- Charmaz, K. (2003). Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. In N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds.), *Strategies for qualitative inquiry* (2nd ed.) pp. 249-291. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Düinkel, F., Kestermann, C., Zolondek, J., Storgaard, A., Giménez-Salinas, E., Romani, J. R., Botella, L., Marteache, N., Pitsela, A., & Grozdaniü, V. (2019). *Current situation, demand analysis and "best practice"*.
- Easterling, B. A., Feldmeyer, B., & Presser, L. (2019). Narrating mother identities from prison. *Feminist Criminology, 14*(5), 519-539.
- Fereday, J., & Muir-Cochrane, E. (2006). *Demonstrating rigor using thematic analysis: A hybrid approach of inductive and deductive coding and theme development*. *International Journal of Qualitative Methods, 5*(1), 80–92. <https://doi.org/10.1177/160940690600500107>
- Forsyth, C.J. (2003). Pondering the discourse of prison mamas: A research note. *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal, 24*, 269–28.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Chicago, Ill: Aldine Pub. Co.
- Goshin, L.S., Byrne, M.W., Blanchard-Lewis, B. (2014). Preschool Outcomes of Children Who Lived as Infants in a Prison Nursery. *The Prison Journal, 94*(2), 139-158
- Goshin, L., Byrne, M., & Henninger, A. (2014). "Recidivism after release from a prison nursery program." *Public Health Nursing, 31*(2), 109-117.
- Hickey, G., McGilloway, S., Leckey, Y., Furlong, M., Leavy, S., Stokes, A., O'Connor, S., Bywater, T., & Donnelly, M. (2019). Mothers' well-being, parenting attitudes, and home environment: Cumulative risk and parity in early motherhood. *Child: Care, Health and Development, 45*(4), 523–530. <https://doi.org/10.1111/cch.12677>
- Kjellstrand, J., Yu, G., Eddy, J. M., Clark, M., & Jackson, A. (2020). The role of parental incarceration in predicting trajectories of child internalizing problems. *Children and youth services review, 115*, 105055.
- Linonge-Fontebo, H. N., & Rabe, M. (2015). Mothers in Cameroonian prisons: pregnancy, childbearing and caring for young children. *African Studies, 74*(3), 290-309.
- Lockwood, K. (2018). *Disrupted mothering: Narratives of mothers in prison*. In *Marginalized mothers, mothering from the margins*. Emerald Publishing Limited.
- Loper, A. & Tuerk, E. (2006). Contact between incarcerated mothers and their children: Assessing parenting stress. *Journal of Offender Rehabilitation, 43*(1), 23–43.
- Luther, K., & Gregson, J. (2011). Restricted motherhood: Parenting in a prison nursery. *International Journal of Sociology of the Family, 85*-103.
- Marshall C. & Rossman G. (2006). *Designing Qualitative Research*.
- Mason-White, Holly; Kearney, Helen F. (2012). *Children of (Alleged) Offenders: Revised Draft Framework for Decision-Making*, Foreword by Rachel Brett and Oliver Robertson, Quaker United Nations Office <https://quono.org/resource/2012/3/children-alleged-offenders-revised-draft-framework-decision-making>
- Merriam, S., & Tisdell, E. (2015). *Qualitative Research* (4th ed.). Wiley. Retrieved from <https://www.perlego.com/book/995799/qualitative-research-pdf> (Original work published

2015)

- Murray, J. (2007). The cycle of punishment: Social exclusion of prisoners and their children. *Criminology & Criminal Justice*, 7(1), 55-81.
- Ogrizek, A., Moro, M. R., & Lachal, J. (2021a). Incarcerated mothers' views of their children's experience: A qualitative study in French nurseries. *Child: Care, Health and Development*. 47(6), 851-858. <https://doi.org/10.1111/cch.12896>
- Ogrizek, A., Moro, M. R., & Lachal, J. (2021b). Mother-child attachment challenged by prison. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 30(8), 1315-1316.
- Orb, A, Eisenhauer, L & Wynaden, D (2000). 'Ethics in qualitative research', *Journal of Nursing Scholarship*, vol. 33, no. 1, pp. 93– 96.
- Phillips, S. D., Burns, B. J., Wagner, H. R., & Barth, R. P. (2004). Parental arrest and children involved with child welfare services agencies. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74(2), 174-186.
- Pösö, T., Enroos, R., & Vierula, T. (2010). Children residing in prison with their parents: An example of institutional invisibility. *The Prison Journal*, 90(4), 516–533. <https://doi.org/10.1177/0032885510382227>
- Raikes, B., & Lockwood, K. (2011). 'Mothering from the Inside'—A Small Scale Evaluation of Acorn House, an Overnight Child Contact Facility at HMP Askham Grange. *Prison Service Journal*, 194, 19-26.
- Seggie, F.N. ve Bayyurt, Y. (2015). Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımlar, Anı Yayıncılık.
- Shamai, M., & Kochal, R. B. (2008). "Motherhood starts in prison": the experience of motherhood among women in prison. *Family Process*, 47(3), 323-340.
- Smith, J. A., Osborn, M. (2004). Interpretative phenomenological analysis. G. M. Breakwell içinde, *Doing social psychology research* (s. 229-254). Blackwell Publishing.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- TPD İstanbul Şubesi Etik Komisyonu, (2004), *Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği*, <https://www.psikolog.org.tr/tr/files/folder/etik-yonetmeligix389.pdf>
- Warner, J. (2015). "Infants in orange: an international model-based approach to prison nurseries." *Hastings Women's Law Journal*, 26(1), 65-92.
- Williamson, J. A., McCabe, J. E., O'Hara, M. W., Hart, K. J., LaPlante, D. P., & King, S. (2013). Parenting stress in early motherhood: Stress spillover and social support, *Comprehensive Psychology*. <https://doi.org/10.2466/10.21.CP.2.11>
- Quan, D. (2017). "Canadian prisons embracing babies." *The Province*. Retrieved from: <https://www.pressreader.com/canada/the-niagara-falls-review/20170123/281689729523257>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.